

КРИТЕРИИ ЗА ДЕФИНИРАНЕ НА ПОНЯТИЕТО "РАЗГОВОРНОСТ"

Колкото повече се разширяват и задълбочават изследванията на разговорната реч, толкова по-странен е фактът, че самото понятие "разговорност" продължава да бъде не добре определено, "размито" и "интуитивно" /Девкин 1979/, а понякога и объркано. Смятам, че едно съдържателно описание на компонентите на това речево явление ще внесе не само яснота за неговата същност и структура, но би имало и принципно значение за разграничаване на разговорната реч от "генетично родствените, но категориално различни явления" /Орлов 1988/ като просторечие, жаргон и пр. Нещо повече, едно коректно определение би ни дало право по-обективно да говорим за "появи" или "прояви на разговорност" в един или друг писмен текст, в официалната реч на едно или друго лице и т.н. Това е особено наложително /а и интересно/ в настоящия момент. След съветската преса и публицистика от епохата на "перестройката" днес и ние сме свидетели на сходно симптоматично явление - масово проникване на редица "разговорни" елементи не само във всичките видове печат - опозиционен, казионен и независим, но и в официалната реч на депутатите от БНС, в речи по радиото, телевизията, на митинги и т.н.

Явлението "разговорност" като обект на изследване е твърде сложно и многопланово. То се определя от цял комплекс характеристики и параметри, структурни и съдържателни, които в зависимост от условията на комуникация непрекъснато се променят в някаква своя частотност, поради тази динамика и функционална неравномерност на манифестирането им. произтича и първата трудност при тяхното описание. Втората е следствие от самата същност или специфика на разговорната реч, по-конкретно, от взаимодействието и преплитането на двата ѝ основни признака: първия - производството на нови форми и думи /както подчертава Земска 1981 - именно производство /и втория - употребата на готови стереотипни и клишета /каквито съществуват във всеки език/. Както за обстойното изследване на разговорната реч, така и за определяне на явлението "разговорност" късите реплики не са особено подходящи, тъй като най-често те са многократно възпроизводими стереотипни изрази и лесно могат да се опишат. За по-голяма достоверност и обективност е нужно да се анализират по-дълги разговорни текстове. Третата трудност идва от необходимостта разговорната реч да се разглежда и оце-

ява в нейния автентичен вид, т.е. параметрите ѝ да се възприемат слухово и визуално, така както реално се проявяват и въздействат на слушащия в действителността, в живота. А това е свързано и с нуждата от подходяща апаратура.

Известно е, че една от най-характерните особености на разговорната реч е повишената ѝ емоционалност, изразявана с помощта на различни емоционално-експресивни лексикални единици. Чрез тях се конкретизират и "материализират" определени комуникативни цели на говорещите, пълноценно се изразяват /с цел адекватно възприемане/ цяла гама от оценки, отношения, квалификации, позиции и пр. По тази лексика е само малка, видима част от явлението "разговорност". Както отбелязват редица учени /Шмелев, Девкин и др./ "разговорността" в етико-стилистичен план и "разговорността" като начин или специфична форма за организация на изказа са две различни неща. И тук според мен се крие основният проблем за изследователя - изборът на критерий. В зависимост от гледната точка, т.е. в какъв аспект - стилистичен или лингвистичен - ще разглеждаме речевата продукция /респ. разговорните текстове/, ще отчитаме един или други признаци и параметри като по-съществени, по-определящи, а други като по-второстепенни или незначителни. Ако наблюдаваме /изследваме/ проявите на разговорността /било в речта, било в писмени текстове /в стилистичен план, ролята на регистрираната там емоционално-експресивна лексика ще бъде значителна и в известна степен - определяща. С подобна функция към нея /към емоционалната лексика/ можем да прибавим и някои неутрални думи и изрази, схващани или маркирани като разговорни поради по-високата им честота на употреба именно в разговорната реч спрямо съответните техни синоними с доказано по-висока честота на употреба в писмените /книжовните/ стилове. Например в публицистиката напоследък се увеличила многократно употребите на форми и думи с "разговорен оттенък" като комай, май вместо почти, като че ли; колко вм. колко, сетне /по-сетне, най-сетне/ вм. после /по-после, най-после/, формите на глагола да вм. искам, кратките местоименни форми тоя, тая, оная вм. книжовните този, тази, онази плюс невероятно количество разговорни изрази и словосъчетания. Днешният публицист се стреми към по-близък, по-интимен контакт с читателите си. Чрез съзнателното, нарочно привнасяне на "разговорност", на разговорно маркирани елементи, се проявява стремежът не само да се рушат официалността, стереотипите вестникарският наклон, но и да се скъси дистанцията между комуникантите, авторът да се доближи до неофициалното човешко

общуване с цел да печели читателски симпатии за собствената си позиция. Такива "прояви на разговорност" /чрез определени лексикални единици и форми/ се откриват лесно поради: 1/ "самотата" им в словесния контекст и 2/ силния контраст с него. Разговорността в лингвистичен план ще се търси предимно в синтаксиса, в синтактичните явления /там експресивна лексика може да присъства, но може и да отсъства и във фонетиката, в проявите на различните характеристики на звучащата реч. Част от тези фонетични характеристики биха могли да се отбелязват и при писмен запис на звучащата разговорна реч, но друга част /ако не разполагаме със специална апаратура за изследване/ безвъзвратно се губи.

Всеки комуникативен акт се характеризира със свое звуково оформление. Кой са основните признаци, които носят или определят разговорността му?

1. Свободно повдигане и падане на тона. Непринудените отношения между комуникантите позволяват ползването на значителен диапазон "повишаване/спадане" на тона, обусловен от манифестирането на различни чувства /като частен случай бих посочила промяната на тона при общуване с малко дете, обикновено продиктувана от желанието да се покаже доброжелателност, симпатия/.

2. Честа промяна /непостоянство/ на темпа на речта. Тук включваме разтеглянето или пък компресията на изказа. Смята се, че темпът на разговорната реч е с 10-15 % по-висок от темпа на кодифицираната звучаща реч /но този процент е за английския език/.

3. Ударение и ритъм - специфични са за всеки конкретен комуникативен акт.

4. Паузация - функционално нужна в речта за обмисляне и преформулиране на изказа. Обикновено е неравномерна и бива 2 типа: А/ "тиха", незапълнена и Б/ запълнена - с десемантизирани думи или хезитационните м-м-м, ъ-ъ-ъ и пр.

5. Елементи на неканоническата фонетика - елизия и асимилация. За българската разговорна реч те се обуславят от:

- а/ закона за икономията /кво, тва и др.под./;
- б/ съзнателна употреба за създаване на комичен ефект;
- в/ от недостатъчна езикова култура /грамотност/ или пък от занижен самоконтрол /напр. агажира се вм. ангажира се, удовворява вм. удовлетворява и пр./.

6. Физическото качество "сила на гласа" субективно се възприема като "гръмкост". Нивото на гръмкост на гласа е релевантен признак за определяне на разговорността /обикновено е високо/, въпреки че при

по-интимен разговор силата на гласа пада /частен случай е шепотът/.

7. Паралингвистични средства - Фонационните /тембър, дикция, обертонове, интонация, специфични дифузни звукове за експресия и др./ са типични за разговорната реч, докато кинетичните /жест и мимика/ в кодифицираните речеви форми "съпровождат" вербалния акт, а в разговорната реч заменят част от репликата или цялата реплика.

Считам, че изброените дотук признаци са главните, които определят елементния състав на понятието "разговорност". Проявата им е закономерна и пълнозначна само при нагласа на говорещите за реализиране на спонтанен и неофициален комуникативен акт /а не например за съобщение с официален характер/. Освен това реакцията на слушащия винаги служи като обратна връзка, която бързо предизвиква корективи в съдържателното и формалното оформление на изказа на говорещия и съответно регулира динамиката на проява на един или друг от посочените по-горе признаци. Задълбоченото проучване на тези действия и взаимодействия предстои. Не са изключени корелации между тях. Но смятам, че такава задача си заслужава усилията. Както е видно, "разговорността" на разговорната реч е все още слабо проучена и изяснена.

Л И Т Е Р А Т У Р А

Девкин 1979: В. Д. Девкин. Немецкая разговорная речь. М., 1979.

Земска 1981: Е. А. Земская. Русская разговорная речь. М., 1981.

Орлов 1988: Г. А. Орлов. Лингвокоммуникативные параметры "разговорности" современной английской литературно-разговорной речи. - В: Культура, общение, текст. М., 1988.